Міністерство культури і мистецтв України

Київський державний інститут культури

На правах рукопису

Приколота Світлана Григорівна

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ АНАЛІЗ ТВОРЧОЇ СПАДЩИНИ С.ЄФРЕМОВА

Спеціальність 07.00.08 - книгознавство,
бібліотекознавство та бібліографознавство

Автореферат
дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата історичних наук

Київ -1997

Дисертацією є рукопис

Робота виконана в Київському державному інституті культури

Науковий керівник - доктор історичних наук, професор
, Гордієнко Леонід Митрофанович

Офіційні опоненти:

1. доктор історичних наук Шаповал Юрій Іванович
2. кандидат педагогічних наук Геращенко Михайло Васильович

Провідна організація - Київський університет ім. Т.Г. Шевченка

Захист відбудеться « 1 » липня 1997р. о 14 годині на засіданні спеціалізованної вченої ради К. 01.34.01 при Київському державному інституті культури за адресою: м. Київ, вул. Щорса, 36, ауд. 209.

З дисертацією можна ознайомитися в бібліотеці Київського державного інституту культури. (м.Київ, вул. Щорса, 36.)

Автореферат розісланий "31" травня 1997р.

Актуальність дисертаційного дослідження в якому аналізується творча спадщина Сергія Олександровича Єфремова - обумовлюється рядом обставин. Зокрема воно охоплює рамки історії радянського періоду, характерними рисами якого були: культ особи Й.Сталіна, однобічне висвітлення громадської та наукової діяльності видатних представників української інтелігенції, відсутність можливості студіювання творчого доробку, документів і матеріалів, що зберігалися в секретних фондах, пов`язаних з їх іменами. Наукові дослідження в минулому не відрізнялись об`єктивністю і не могли всебічно розкрити величезний вклад української творчої інтелігенції і С.Єфремова зокрема в розвиток науки і культури. Тому нові погляди на історичне минуле, на події, що розгорталися наприкінці XIX - початку XX сторіччя, вимагають більш детального ознайомлення з першоджерелами наукової, публіцистичної, літературно-критичної думки.

Привертають до себе увагу праці визначних громадських та наукових діячів того часу, під впливом яких розгортався український національний рух. Серед гучних імен української інтелігенції кінця XIX - початку XX сторіччя почесне місце займає С.Єфремов (1876-1939) - визначний літературознавець, публіцист, літературний критик, науковець та громадський діяч. С.Єфремов був всеобічноосвідченою особистістю - внаслідок чого відгукувався на різноманітні прояви і події тих часів. За недовгі роки свого життя С.Єфремов залишив багатоаспектну творчу спадщину, яка стала свідченням боротьби автора проти численних утисків громадської думки, українського слова і культури взагалі.

Доктор філологічних наук, професор М.Наєнко стверджує, що С.Єфремов у своїй головній праці "Історія українського

письменства" вперше в українському літературознавстві встановив "хроматичний ряд" українських письменників нового і новітнього періодів, який до того не існував в науці.[1] Тому "Історія українського письменства" і нині залишається одним з найвичерпніших підручників з історії української літератури.

Відома трагічна доля вченого, якого було звинувачено в керівництві міфічною Спілкою визволення України і засуджено на 10 років ув'язнення. Титанічну працю С.Єфремова, яка доводила оригінальність і неповторність української культури, було знецінено через "націоналістичний ухил", його твори заховано до спецфондів, а на самого вченого було поставлене тавро буржузного націоналіста.

Тому дослідники наших часів намагаються переглянути творчий доробок вченого і спростувати звинувачення відносно життя та діяльності С.Єфремова і з об'єктивної точки зору донести до сучасників істину про суть досягнень вченого в культурній та науковій сферах.

Адже, якщо біографія С.Єфремова практично відома, то величезна творча спадщина академіка (надруковано понад трьох тисяч статей, рецензій, оглядів у більш ніж пятидесяти періодичних виданнях, монографій, присвячені творчості Т.Шевченка, М.Вовчка, І.Франка, М.Коцюбинського, Карпенка-Карого, П.Мирного, М.Драгоманова та ін.) заслуговує на увагу і потребує ретельного дослідження.

У цьому аспекті для вітчизняного літературознавства та бібліографознавства факти, які свідчать про бібліографічний та

---

[1] Насико М.К. Сергій Єфремов і його історико-літературна концепція // Сергій Єфремов Історія українського письменства -К.: Femina, 1995.-С.5.

літературознавчий доробок С.Єфремова, як члена Бібліографічної комісії Наукового Товариства ім.Шевченка, секретаря історико-філологічного відділу, члена багатьох комісій Української Академії Наук представляють неабиякий інтерес. У даній дисертації пропонується одна з перших спроб виявлення і аналізу цієї діяльності.

З точки зору еволюції його літературно-критичної діяльності розглядається історія створення найвизначніших творів, на які було чимало відгуків в той час і роками пізніше: першої вагомої праці С.Єфремова - тритомної антології "Вік", яка стала втіленням його редакторського досвіду; літературно-критичної статті "В поисках новой красоты", що була фактичним свідченням ставлення автора до нових модерністичних течій в літературі, відомої праці літературознавця "Історії українського письменства", яка є втіленням нового концептуального розгляду української літератури, де вперше на конструктивному аналізі української літератури від найдавніших часів доведено той факт, що українська література - оригінальна і не може бути додатком до інших літератур.

При аналізі творчої спадщини С.Єфремова використовувались як самі першоджерела, так і відгуки на них в пресі, а також епістолярна спадщина С.Єфремова, часткові матеріали якої вперше введені до наукового обігу і являють собою фактичне історичне свідчення створення тих чи інших творів літератури та критичну оцінку автором відгуків щодо його праць.

Неповною виглядала б картина дослідження без творів С.Єфремова, в яких аналізувалося громадське та політичне життя країни. Тому на основі його публікацій та виступів у періодичній пресі, окремих видань, свідчень даних в ДПУ та щоденникових

записів простежується еволюція національної свідомості С.Єфремова та ставлення його поглядів на процеси,що відбувалися в країні.

Стан наукової розробки проблеми. Догматичність та тенденціозність в дослідженні творчої діяльності української інтелігенції кінця XIX - початку XX століття знайшли відображення в історіографічних виданнях радянської доби. Серед літературознавців перших трьох десятиліть XX століття С.Єфремов займає особливе місце. Проте ідеологічні штампи буржуазного націоналіста, присвоєні С.Єфремову, закриття його творчого доробку у спецфонди не давали можливості дослідникам вивчати цю проблему . Тому творча спадщина С.Єфремова радянського періоду протягом тривалого часу залишалася недослідженою. Коли у другій половині 80-х, на початку 90-х років зріс інтерес до представників творчої інтелігенції, які зазнали утисків за радянських часів і виникли сприятливі умови для об`єктивного висвітлення їх діяльності, ряд авторів, прагнучи ліквідувати так звані "білі плями" у вітчизняній історії, випустили книги, присвячені цій проблемі. Зокрема, в кінці 1980-х на початку 90-х р.р. з`являються перші публікації та видання, в яких з об`єктивних позицій почав переглядатися і вклад С.Єфремова в наукову скарбницю, його громадсько-політичну діяльність, а також праці, що спростовували фальсифікаційні звинувачення ДПУ у керуванні Спілкою визволення України.[1]

---

[1] Даниленко В.М., Касьянов Г.В., Кульчицький С.В. Сталінізм і Українство. 20-ті роки -К.,1991; Касьянов Г.В. Українська інтелігенція 1920-30 років. соціальний портрет та історична доля -

Можна відмітити закордонні дослідження українських громадських діячів з еміграції, більшою кількістю з яких є спогади учасників бурхливих змін в політичному та культурному житті суспільства першої чверті XX сторіччя. [1]

Не дивлячись на те, що в цих виданнях переважають елементи суб'єктивізму - інформація, якою оперують автори в них допомагає встановити певну послідовність минулого та роль відомих представників українського суспільства зокрема й С.Єфремова в історичних подіях. Проте слід зауважити, що в цих публікаціях відтворюються лише окремі аспекти творчої спадщини С.Єфремова.

В останній період з'явився ряд наукових досліджень - монографій, дисертацій з питань культурної, наукової та громадсько-політичної

К.: Глобус, Вік, Едмонтон: Канадський інститут українських студій.-1992.-176с.; Балабольченко А. СВУ-суд над переконаннями.-К.: УКСП Кобза, 1994.-114с.; Пристайко В., Шаповал Ю. Справа Спілки визволення України.-К.: Інтел, 1995.- 447с. Та ін. праці з цієї теми.

1. Лотоцький О. Сторінки минулого: В 3-х т.т.- Варшава, 1932-1934; Дорошенко Д. Історія України 1917-1923 - в 3-х т т.- Ужгород, 1932; Чикаленко Є. Спогади 1861 - 1907. в 3-частинах; Овчаренко М. Сергій Єфремов як літературознавець // Збірник на пошану українських вчених знищених большевицькою Москвою / ЗНТШ ім. Т.Шевченка.- Париж-Чикаго, 1962.-Т. CLXXIII.-С. 127-183; Бойко Ю. Літературознавча та літературно-критична методологія С.Єфремова: доповідь прочитана в ВУАН у Нью-Йорку (17.IV 1976) // Вибране: Т.№3.- Мюнхен, 1981.-403 с.

діяльності окремих представників української інтелігенції, в контекстах змісту побіжно чи частково простежується ім'я С.Єфремова.[1]

За 80-90 роки вийшов ряд науково-популярних видань, в яких зроблено спробу аналізу творчої спадщини С.Єфремова та окремих аспектів його діяльності.

Саме ці публікації вносять вагомий внесок у розвінчання ідеологічних штампів і несправедливих звинувачень відносно життя та діяльності С. Єфремова та його реабілітації з забуття.[2]

Як видно з названих публікацій, творчий доробок С.Єфремова продовжує викликати інтерес дослідників. В той же час слід зауважити, що його погляди та наукові розробки розглядаються здебільшого в порівнянні з діяльністю інших визначних діячів

---

[1] Пиріг Р.Я. Життя М.Грушевського: останнє десятиліття (1924-1934): Моногр.-К.: Офорт, 1993.; Гирич І.Б. Архів М.Грушевського як джерело для вивчення постатей українського руху (М. Грушевський, С.Єфремов, В. Липинський, М.Василенко): Дис. канд. істор. наук.-Донецьк, 1995.-187с.; Дорощук Н.О. Український культурно-національний рух у Російській імперії (кінець XIX - поч. XX ст.): Дис. канд. іст. Наук.-К., 1996; Меша В.Г. Українське національне відродження 1905-1914 р.р.: історіографія проблеми: Дис. Канд. істор. наук.-К.,1995.- 103с.; Та ін.

[2] Сидоренко О. Підлішого часу не було: як і чому було сфабриковано спрау так званої Спілки визволення України // Сільські обрії.-1990.-№ 12.-С.12.; Матвєєва О. ВУАН: Віхи історії: До 75-річчя АН України // Вісник Ан України.-1993.-№5.-С.3-16.; Сидоренко О., Балабольченко А. Катарсис, або коли і як сфабриковано справу «Спілки визволення України» // Київ.-1994.-№7.-С. 103; Гавриљченко О., Коваленко А. Для духовного поступу нації // Київ.- 1994.-№ 11.-С. 120. Та ін.

українського руху, таких як М.Грушевський, М.Василенко та ін. Останнім часом з'явилося чимало публікацій пов'язаних з справою так званої Спілки визволення України, де С.Єфремову приписувалася провідна роль.

Спираючись на архівні документи колишнього КДБ, дослідники спростовують існування такої організації і, звичайно, доводять необгрунтованість звинувачень С.Єфремова в його причетності до СВУ.

Таким чином з'ясовується, що ні в роки життя і творчості С.Єфремова, ні в період шельмування його ім'я, ні в останні десятиріччя, в умовах демократизації українського суспільства творча спадщина вченого не піддавалася глибокому комплексному науковому аналізу. Це і зумовило вибір теми дисертаційного дослідження.

Хронологічні рамки дисертаційного дослідження охоплюють кінець XIX - початок XX сторіччя, тобто з початком літературної роботи С.Єфремова у 1898 р. і до кінця його творчої діяльності перед арештом по справі Спілки визволення України в 1929р. Аналізуючи твори С.Єфремова та відгуки на них слід наголосити, що до 1926 року оцінки його творчого надбання відрізнялися більш об'єктивним підходом, а його літературно-критичний та науковий доробок одержував у загальному плані позитивний відгук. Після 1926 р. позитивна оцінка почала поступово переростати в негативну, зростало незадоволення академіком, який відмовлявся друкуватися в радянській пресі, виникли необгрунтовані звинувачення, що нашаровувалися з неймовірною швидкістю і в 1929 р. вилилися в гучний процес - СВУ. Після засудження академіка і в умовах тоталітарного режиму, який присвоїв

С.Єфремову штамп «ідеолога буржуазного націоналізму» - у дослідників впродовж майже 60 років не було можливості працювати з його творчою спадщиною.

Виходячи з актуальності і нерозробленості проблеми автор обрала об'єктом спеціального історичного дослідження творчу спадщину С.Єфремова, зокрема такі її аспекти як бібліографічна, літературознавча та громадська діяльність.

Предметом дослідження став бібліографічний і літературознавчий доробок С.Єфремова та його публікації з громадсько-політичної тематики. Автором проаналізовано 94 назви праць С.Єфремова. Аналіз доробку С.Єфремова з кожного напрямку діяльності поданий в проблемно-історичній послідовності, що відповідає принципу історизму. Крім того, така система дала можливість прослідкувати еволюцію поглядів С.Єфремова з названих аспектів його творчого доробку .

Мета дослідження - здійснити бібліографічний аналіз творчої спадщини С.Єфремова з головних напрямків його дільності. Для досягнення поставленої мети були визначені такі завдання:

1) За матеріалами Літературно-наукового вісника виявити і проаналізувати публікації С.Єфремова, які в тій чи іншій мірі виконують функцію бібліографічного інформування;

2) На підставі прикнижних покажчиків літератури з монографій С.Єфремова та окремих біблографічних покажчиків прослідити еволюцію бібліографічних форм інформування суспільства, що мали місце в його творчості;

3) На підставі епістолярної спадщини - листів та щоденникових записів розглянути головні чинники формування літературознавчих поглядів С.Єфремова і проілюструвати їх на конкретних творах;

4) Розглянути полеміку і відгуки на твори С.Єфремова в яких розкривається його досвід як редактора і літературознавця;

5) На підставі нових архівних документів та епістолярної спадщини С.Єфремова, що вводяться в науковий обіг вперше - проаналізувати обґрунтованість критики його творчої спадщини;

6) На основі аналізу суспільно-політичних видань, а також епістолярної спадщини С.Єфремова виявити його громадську діяльність та погляди щодо нового державного устрою країни.

При підготовці дисертації автор критично використала існуючу вітчизняну літературу, широке коло документальних джерел із сховищ центральних державних архівів України, що стало основою джерельної бази роботи. Зокрема автором використані розсекречені документи і матеріали Архіву Служби Безпеки України (колишнього КДБ) особову справу С.Єфремова. В рукописному відділі ЦНБ НАН України та Інституті архівознавства, окрім численних документів і матеріалів пов'язаних з діяльністю С.Єфремова як віце-президента ВУАН, знайдено і максимально використано Щоденник академіка.

Важлива інформація про творчу спадщину С.Єфремова почерпнута з фондів Центрального державного Історичного Архіву (головним чином про його діяльність в дореволюційний період), Центрального Державного Архіву Громадських Об'єднань України (про ставлення до діяльності С. Єфремова компартії України), Архіву інституту літературознавства (матеріали про співробітництво з редакцією "Літературно-наукового вісника").

Проаналізувати весь творчий доробок С.Єфремова так само як і опрацювати всі документи пов'язані з його творчістю в одній роботі неможливо, з огляду на те, що дисертація є поки що першою

спробою комплексного проблемного вивчення і аналізу його творчої спадщини. Тому, увага зосереджувалася головним чином на найважливіших оригінальних виданнях та тих, що змістовно розкривали дослідження.

Методологічні засади дослідження базуються на основі принципів історизму, об'єктивності а також порівняльного та жанрового методів.

Наукова новизна дисертації обумовлюється тим фактом,що в ній вперше зроблено спробу на підставі документів і матеріалів, значна частина яких введена в науковий обіг вперше, здійснити бібліографічний аналіз творчої спадщини С.Єфремова а також:

-постановкою проблеми, яка комплексно простежується вперше;

-бібліографічним аналізом творчого доробку академіка з головних напрямків діяльності;

-внесенням певних доповнень до вже сформованих проблематичних положень, які обумовлюють новий погляд на творчу діяльність академіка;

-акцентуванням уваги на нові документи і матеріали, які вводяться до наукового обігу вперше.

Теоретична та практична значимість дисертації полягає в тому, що узагальнення і висновки дисертації можуть стати вихідним положенням для подальшого вивчення проблеми науковцями. Напрямок дисертаційного дослідження орієнтує науковців на подальший аналіз творчої діяльності як С.Єфремова так і інших представників української інтелігенції початку XX сторіччя, а також літератури про них без упереджених політичних висновків.

Висновки та матеріали з дисертаційного дослідження можуть бути використані при написанні узагальнюючих праць, а також при читанні курсів з історії інтелігенції України, історії бібліографічної думки в Україні, історії України а також при підготовці бібліографічних покажчиків творчої спадщини С.Єфремова.

Виходячи з головної мети і розв'язання визначених завдань, автор **виносить на захист такі основні положення і висновки:**

1) Бібліографічні характеристики документів у вигляді анотацій, рецензій, оглядів а також прикнижних списків літератури та бібліографічних покажчиків в публікаціях С.Єфремова складали впливову частину серед кількості наявних на той час бібліографічних форм, а також сприяли розвитку бібліографії в Україні, як галузі науки.

2) Невід'ємною частиною бібліографічних форм що має принципове значення в творах аналізованих С.Єфремовим є наявність прямої оцінки аналізованих праць.

3) Літературно-критична та публіцистична спадщина С.Єфремова є відображенням літературного, суспільного, політичного життя і дозволяє прослідкувати розвиток української суспільно-політичної та літературно-критичної думки.

4) Прикметною рисою літературно-критичних розвідок С.Єфремова була полемічність.

5) На підставі щоденникових записів та листів, як фактичного матеріалу, проводиться спроба спростування закидів радянських літературознавців відносно некомпетентного ставлення С.Єфремова до розгляду творчості українських письменників.

6) На основі аналізу документів і матеріалів з епістолярної спадщини академіка доводиться, що С.Єфремов не був безперечним

противником модерністичної течії в українській літературі, як це намагалися трактувати деякі літературознавці, - а з пошаною віддавав належне талановитим представникам модернізму, зокрема О.Кобилянській.

7) "Історія українського письменства" - як головна праця літературознавця відрізняється від інших праць з історії української літератури тим, що в ній С.Єфремов довів принципову відмінність та незалежність історії українського письменства від російського. Аналіз численних відгуків на головний твір С.Єфремова є втіленням відношення науковців і літературознавців у різні періоди як до "1сторії українського письменства", так і до творчості вченого зокрема.

8) Громадсько-політична діяльність С.Єфремова характерна його участю в ряді політичних і неполітичних організаціях та партіях і пояснюється як еволюцією поглядів С.Єфремова так і численною кількістю змін, що мали місце в першій половині XX сторіччя.

9) Провідною думкою громадсько-політичої діяльності С.Єфремова є автономія України та федеративний устрій Росії.

Апробація результатів дослідження. Окремі розділи дисертації і дисертація в цілому неодноразово обговорювалася на засіданнях кафедри історії та архівознвства Київського державного інституту культури. Автор, як один з упорядників приймала участь у підготовці до видання Щоденника С.Єфремова в обсязі 50 друкованих аркушів. Основні положення дисертації викладені в статтях що опубліковані в збірниках наукових праць викладачів і аспірантів інституту культури, а також у тезах наукових конференцій.

Дисертація складається з вступу, 4 розділів, заключення і списку використаних джерел та літератури.

ЗМІСТ РОБОТИ

У вступній частині обґрунтована актуальність обраної теми, здійснено огляд основних джерел, визначені мета та завдання, об'єкт, предмет та хронологічні рамки дослідження, окреслені наукова новизна та практична значимість дисертації, сформульовані положення, які виносяться на захист.

В першому розділі "Основні віхи творчого та громадсько-політичного шляху С.Єфремова" розглядається творчість С.Єфремова в хронологічній послідовності. Значна увага приділяється періоду навчання С.Єфремова в різноманітних навчальних закладах, де формувалися літературно-критичні погляди та його національна свідомість.

Період навчання в Київській духовній семінарії характерний закладанням підвалин літературно-критичної роботи, а також кроками до громадської діяльності.

В 1897 р.С.Єфремов вступив до Київського університету на юридичний факультет в зв'язку з несприйняттям «класичної філології з її мертвими мовами»[1] , - цей предмет був головним на історико-філологічному факультеті. При цьому автор дослідження звертає увагу на важливий факт, що за період навчання в університеті С.Єфремов прослухав цикл лекцій з історії світової та російської літератур. Цей факт дає підставу для автора дослідження спростувати закиди літературознавців відносно повного

---

[1] Рукописний відділ ЦНБ НАН України -№ 317.-Ф. 54-55.-С. 454-455.

непрофесіоналізму С.Єфремова і стверджувати що С.Єфремов мав неофіційну філологічну освіту.

Звертається увага на еволюцію поглядів С.Єфремова як громадського діяча, що знайшло відображення в його окремих творах та публіцистичних виступах щодо автономної системи устрою країни. Поняття демократизму С.Єфремов ототожнював з поняттям соціалізму, тобто діяльності на користь трудящих та відстоювання їх громадянських і особистих проблем.

Другою складовою частиною українського визвольного руху на погляд С.Єфремова була автономія, яка сполучала в собі суму прав особи і нації, зокрема права кожної нації на розвиток усіх культурних форм, тобто мови, літератури, права на власну школу, суд і т.п., а також право кожної нації «самій порядкувати всіма своїми справами - економічними, політичними та культурними »[1].

Інтернаціоналізм поглядів С.Єфремова проявився в глибокій пошані до різних проявів національних культур, і, зокрема, до російської, яку він вшановував «за її глибокий зміст, за етичний її підклад, за шукання правди, за вболівання над людиною,- конкретною великоруською людиною».[2] Але С.Єфремов відмовлявся розуміти безпідставний факт нав'язування форми російської культури іншім культурним течіям, що мають свої національні витоки і корені.

---

1. Єфремов С. З громадського життя на Україні -К: Вік, 1909 -С. 71

2. Єфремов С. За рік 1917: статті, фейлетони, замітки -К: Вік, 1917 -С. 19

В розділі вперше розглядається його діяльність в Київській масонській організації на підставі свідчень даних в ДПУ по справі Спілки визволення України. Поряд з неправдивими вимушеними свідченнями даними С.Єфремовим під тиском в існуванні СВУ - ці свідчення можна вважати правдивими. Про достовірність цього можна переконатися з праці "Масонство на Україні. Наше минуле": Кн. 3, 1918.

Значне місце в даному розділі відводиться діяльності С.Єфремова в Українській Академії наук.

За період діяльності в УАН С.Єфремов написав значну кількість монографій, займався редакторською роботою видань Академії Наук. Чимало сил і часу було потрачено С.Єфремовим на редагування та укладання покажчиків до академічного видання Т.Шевченка "Листування"(1929) та "Щоденних записок" (1927) р.р.

В розділі відмічено, що повноцінна діяльність С.Єфремова була затьмарена кампанією цькування, що розпочалася з метою усунення "непокірного академіка".

Кульмінаційним моментом в цій справі було сфабрикування відомої справи сталінського режиму - Спілки визволення України, в якій С.Єфремову ставилося в провину керування спілкою. За цим судовим процесом С.Єфремова було засуджено до смертної кари, яка пізніше була замінена 10-річним ув'язненням. Міру покарання академік відбував у таборах сумнозвісного ГУТАБУ, де і був заморований. Відмічено, що саме період двадцятих років відрізняється початком репресій української інтелігенції, фабрикуванням численних неймовірних політичних справ, за якими було засуджено тисячі невинних громадян.

Другий розділ "Бібліографічний доробок С.О.Єфремова в кінці XIX - на початку XX століття" присвячений бібліографічній діяльності С.Єфремова.

Розвиток літературної критики гальмувався відсутністю журналістики в Східній Україні. Українським письменникам доводилося друкуватися або в Росії, або за кордоном, де виходили українські видання. Саме ці фактори спричинили появу в 1873р. у Львові Наукового Товариства ім. Шевченка (НТШ). З появою НТШ планувалося відродити друкування літературних та наукових праць українською мовою.

ЛНВ - було першим виданням, в якому С.Єфремов розпочав свою літературно-критичну та бібліографічну діяльність. Автором були розглянуті основні бібліографічні характеристики С.Єфремова: огляди літератури, анотації, рецензії - що виконували свою головну функцію - сприяли інформуванню суспільства про нову літературу. З роками, звертаючись до укладання бібліографічних прикнижних списків літератури та окремих бібліографічних покажчиків С.Єфремов усвідомлював, що саме таким чином можна підвищувати загальний рівень знань читацького загалу, інформувати суспільство про помітні явища в українській літературі, та загалом відображати досягнення в розвитку українського культурного, суспільного та наукового життя. Аналізуючи елементи бібліографічних характеристик автор дослідження звертає увагу на принциповий елемент в їх різноманітних формах, а саме елемент прямої оцінки роботи, який дається лише побіжно в анотаціях та сигнально-інформативних звістках про нові твори. В той час в рецензіях, оглядах, статистично-оглядових дослідженнях оцінка видань

визначалася за двома характерними ознаками: оцінки, що мали резюмуючий характер та оцінки у вигляді розгорнутих суджень.

Безперечно вагомим виявився вклад С.Єфремова у розвиток української бібліографії. Сергій Олександрович на протязі усього свого життя звертався до різноманітних форм бібліографічних характеристик - анотацій, оглядів, рецензій, рецензій-оглядів, прикнижних списків літератури, що надавало змогу читачам орієнтуватися в потоці книжкової продукції, формувало потребу в кращих творах українського письменства, а також сприяло підвищенню духовного і культурного розвитку читацького загалу, зокрема молоді, - яка особливо потребувала програми читання для самоосвіти.

В даній роботі звертається увага на бібліографічні описи С.Єфремова, які включали той перелік бібліографічних елементів, який використовується і в наш час в коротких бібліографічних описах для рекомендаційних посібників, списків літератури, різноманітних картотек і т.ін.

Відмінність сучасного бібліографічного опису від тогочасного полягає в розмежуванні необхідних елементів відповідними розділовими знаками, які не несуть особливого смислового навантаження, але являються принципово важливими для чіткого розмежування даних елементів.

За результатами аналізу бібліографічної діяльності С.Єфремова зроблений висновок, що С.Єфремов зосереджував свою увагу головним чином саме на розвитку рекомендаційної та краєзнавчої бібліографії в Україні. Бібліографічні покажчики укладалися з метою заповнення прогалин в українській бібліографії з питань українознавства. Яскравим тому підтвердженням є укладені ним

бібліографічні покажчики - "Українознавство: покажчик потрібнішої для самоосвіти літератури", "Библиотека по украиноведению", а також прикнижні біобібліографічні списки літератури до монографій, присвячених визначним представникам української літератури.

В третьому розділі "Літературно-критична діяльність С.Єфремова та його оцінка творчості представників модерністичних течій в українській літературі" розглядаються джерела літературних поглядів С.Єфремова та початок його редакторської і літературно-критичної діяльності, знайшло відображення в тих творах, які викликали широкий резонанс в українському літературознавстві. Характеризуючи твори С.Єфремова, автор дослідження підкреслює їх своєрідність, що проявлялася в образній багатій мові, дотепності висловлювань, використанні народних приказок, яскравості та жвавості викладу його науково-публіцистичного та суспільно-політичного матеріалу. Прикметною являється також полемічність в публіцистичних виступах С.Єфремова.

На прикладах щоденникових записів та опублікованих творів в дисертації показано намагання С.Єфремова відстоювати українську мову.

Автор акцентує увагу на діяльності С. Єфремова у видавничому гуртові "Вік", як першої "інституції", в якій він практикував своє вміння літературознавця, перекладача і редактора. Висвітлюється діяльність С.Єфремова по укладанню тритомної антології "Вік". Показано, що саме С.Єфремову належала провідна роль у здійсненні редакторської роботи по опрацюванню ювілейного збірника, який на фоні заборони українських підручників являв собою модель хрестоматії української літератури, і за свідченням як самого

С.Єфремова, так і інших провідних літературознавців того часу, викликав широкий інтерес серед українського громадянства.

Праці С.Єфремова завжди хвилювали громадську думку. Його твори супроводжували численні відгуки читачів, критиків, що зафіксовано в епістолярній спадщині академіка, періодичних виданнях та окремих творах.

В розділі дисертації на основі літературно-критичних статей, листів, та щоденника С.Єфремова показана еволюція його поглядів як літературного критика. Найповніше ці погляди представлені в роботі "В поисках новой красоты", яка демонструє незгоду з творами модерністів. Можна погодитися, що погляди С.Єфремова, які знайшли своє відображення в названій статті, мають консервативні устої і помилковість в деяких характеристиках творів модерністів. Проте він не був категоричним в своїх судженнях. Яскравим доказом визнання С.Єфремовим творів модерністів, і, зокрема, О.Кобилянської є лист до неї, в якому автор визнає її як безперечну постать в українській літературі. Звертається увага й на те, що позитивна оцінка творчості письменниці пройшла цілу еволюцію впродовж двадцятих років, коли критик мав вже вироблений стійкий погляд на українську літературу з позицій досвіченого літературознавця.

В четвертому розділі «Історія українського письменства - основний твір С.О.Єфремова» показано основні віхи написання і видання «Історії...», яка з 1911 по 1924 роки мала чотири випуски. Детально розглядаються відмінності між ними, причини їх виникнення, а також реакція широкої громадськості на появу «Історії...» в світ.

"Історія українського письменства" викликала ряд різноманітних суджень і оцінок в літературознавчій сфері. В розділі дисертації детально аналізується критика "Історії українського письменства" в різні періоди і різними авторами.

Заслуга С.Єфремова в тому, що він на відміну від своїх попередників, які розглядали еволюцію українського письменства як невід'ємну частину російської літератури, показав українське письменство як визвольне, науково обґрунтував тезу самобутності, унікальності і своєрідності розвитку української літератури.

В заключній частині дисертації підводяться підсумки бібліографічного аналізу творчої спадщини С.Єфремова.

Вагомий доробок С.Єфремова як у формі бібліографічного запису, так і в формі бібліографічних характеристик сприяли інформуванню суспільства.

Аналіз бібліографічного доробку С.Єфремова показав, що він характеризується такими ознаками, як: послідовність в розкритті тематичних бібліографічних питань; логічність у простежуванні літератури в окремих розділах, що проявляється в поданні спочатку видань більш загального змісту, а далі слідує детальна інформація відносно повної тематики, дотримання принципу історизму при аналізі творів; бібліографічний опис творів здійснено з повним набором бібліографічних елементів, які входять і до сучасного бібліографічного опису.

С.Єфремов як науковець при підготовці «Історії українського письменства» використав лише ті твори, що лишили по собі слід в українській літературі.

Протягом всіх років своєї творчості С.Єфремов намагався заповнювати прогалини української бібліографії, укладаючи покажчики з українознавства.

Творча спадщина С.Єфремова потребує повної бібліографічної реєстрації, яка б включала не тільки окремі твори, а й весь спектр його творчого доробку.

Політичні та громадські погляди С.Єфремова, що заанатовані в його окремих та публіцистичних виданнях, а також його участь у партійних і непартійних організаціях дозволяють зробити висновок, що він неухильно відстоював принцип автономії України і федеративного устрою Росії.

Основні положення дисертації викладені в таких публікаціях автора:

1. Бібліографічний аспект діяльності Сергія Єфремова // Вісник Книжкової палати, 1997.-N 3.-С.34-37.
2. До питання про критику «Історії українського письменства» С.О.Єфремова // Матеріали міжнародної наукової конференції «Відродження української державності: проблеми історії та культури» : Ч.1. -Одеса: Медуніверситет, 1996, 13-16 травня.-С.152-154.
3. Окремі питання бібліографії творчої спадщини С.О.Єфремова // Питання культурології: Міжвідомчий збірник наукових статей. Вип. 14.-Київ, 1996.-С. 285-292.
4. Щоденник Сергія Єфремова 1923-1929 р.р.-К.:Рада, 1997.-50 др арк. Укладач приміток і коментарів до тексту.

5. Літературознавчий аспект діяльності С.О.Єфремова // Тези XXV звітньої наукової конференції професорсько-викладацького складу і аспірантів факультерту бібліотечно-інформаційних систем за 1993-1994 навч. рік.-К, 1994.С.79.

Приколота С.Г. Библиографический анализ творческого наследия Сергея Ефремова.

Диссертация на соискание научной степени кандидата исторических наук по специальности 07.00.08 - книговедение библиотековедение, библиография. Киевский государственный институт культуры. Киев, 1997.

В диссертации освещены основные вехи творческого и общественно-политического пути С.Ефремова, проанализированы его библиографические наработки в конце XIX - начале XX столетия, раскрыты литературно-критические взгляды и его оценка представителей модернистических течений в украинской литературе, детально охарактеризована «История украинского письменства» - основное произведение С.Ефремова.

Svetlana G. Prykolota. The bibliographical analysis of the creative legacy Sergey Yefremov.

The Dissertation on the compethion of the scientific degree of Candidate of Historical Sciences under the specialization code 07.00.08 -Library science, bibliography, biblioligy

Kyiv State Institute of Culture. Kyiv, 1997.

In the dissertation investigated the main landmarks of the creature activities and socio-political life of Yefremov S., analized his bibliographic work of the end of 19-th and begining of 20 th c.,discovered his literary criticism thoughts and the evalution of his works made by representatives of modernism in ukranian literature, discribed in detail S.Yefremov main work «The History of the Ukranian Literature»

Ключові слова: творча спадщина, українська література, українське письменство, бібліографія, літературна критика.